

В. Г. Фурик¹
Т. К. Калугаряну¹

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ-ПОЗИЧАЛЬНИКІВ КОМЕРЦІЙНИМ БАНКОМ

¹Вінницький національний технічний університет

Запропоновано методику визначення кредитоспроможності підприємства-позичальника на основі комплексних (рейтингових) показників. Проаналізовано недоліки діючої системи оцінки кредитоспроможності та переваги застосування комплексних (рейтингових) показників.

Ключові слова: кредитоспроможність, платоспроможність, комплексний (рейтинговий) показник.

Вступ

Надаючи кредити, банк здійснює аналіз фінансового стану і оцінює кредитоспроможність позичальників. Від результату аналізу залежить, чи одержить потенційний позичальник кредит і в якому обсязі.

Нині банківські установи, використовуючи нові узагальнюючі рекомендації і нормативи НБУ, застосовують різні підходи для аналізу кредитоспроможності клієнтів. Кожен конкретний банк розробляє власну систему оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника, виходячи з конкретних умов кредитування, пріоритетів у роботі банку, його спеціалізації, місця на ринку і конкурентоспроможності, стану взаємовідносин з позичальниками, рівня економічної і політичної стабільності в державі тощо. Надто важливою стає проблема аналізу фінансового стану позичальника для встановлення реального стану кредитоспроможності.

Відсутність єдиних науково-обґрунтованих методів оцінки кредитоспроможності позичальника і ризику повернення кредитів, а також недостатня компетентність окремих фахівців, відповідальність за підготовку та прийняття рішень про можливість отримати позики, можуть бути причиною погіршення якості кредитного портфеля, фінансового стану чи банкрутства банку. За даними американських аналітиків, 30...40 % прострочених кредитів виникає внаслідок недостатньо глибокого аналізу фінансового стану позичальника на попередній стадії переговорів та укладання кредитних угод.

Результати дослідження

З огляду на вищезазначене, варто систематизувати і застосовувати науково обґрунтовані методи оцінки кредитоспроможності позичальників. Для розробки і застосування таких методик необхідно насамперед визначити зміст термінів «платоспроможність» і «кредитоспроможність». Вважаємо, що це не однозначні терміни, про що свідчить таке. Перш за все, поняття «платоспроможність» охоплює спроможність юридичної чи фізичної особи вчасно погашати ті чи інші види заборгованості, тоді як «кредитоспроможність» — ширше поняття, яке характеризує не тільки здатність розраховуватися своїми зобов'язаннями. Кредитоспроможність — поняття більш об'ємне, оскільки банк, визначаючи кредитоспроможність, враховує цілу низку додаткових показників і чинників: загальний рівень рентабельності, своєчасність повернення позичок в минулому, перспективність бізнесу, репутація в діловому світі і інше. Окремі автори вважають, що кредитоспроможність є оцінювання банком позичальника з погляду можливості й доцільності надання йому кредиту і визначає ймовірність повернення позик і виплати відсотків по них у майбутньому. Автори поділяють таку думку.

Згідно з Положенням Національного банку України «Про кредитування», «кредитоспроможність — це здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями». Категорія здатності — не тільки система фінансово-економічних показників. Це комплексна категорія. Відповідно до Положення Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих

втрат за кредитними операціями банків», «кредитоспроможність — наявність передумов для одержання кредиту і здатність повернути його». Ці визначення найточніше відображають сутність проаналізованого вище поняття. Проте і вони не є вичерпними [1].

Визначення кредитоспроможності має враховувати і таку важливу умову кредитної операції, як правомочність позичальника. У ринковій економіці можлива часткова зміна форм юридичного буття позичальників у результаті виникнення і ліквідації підприємств, злиття чи утворення дочірніх фірм, зміни форм власності та ін., диференціоє значення цього елемента кредитоспроможності.

Пропонуємо вдосконалити формулювання кредитоспроможності і навести його редакцію — це оцінка наявності економічних, фінансових і юридичних передумов для одержання кредиту та спроможності підприємства у повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін повернути позичку, враховуючи всю сукупність чинників, що впливають на таке повернення, і що здійснюється на основі розгляду фінансово-господарських аспектів діяльності позичальника, а також репутації підприємства, що проводиться на етапі підготовки та прийняття рішення стосовно видачі кредиту й умов укладення кредитного договору. Такий зміст цієї категорії включає як наявність передумов для одержання кредитів позичальником, так і можливість погасити їх у встановлені кредитним договором терміни [2].

Як було підкреслено вище, НБУ надає право банківським установам самостійно установлювати основні та додаткові критерії оцінки фінансового стану позичальника, які підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків і належного контролю за ними. У процесі такої оцінки банківським установам України значною мірою доцільно, на наш погляд, використовувати методики, що використовують зарубіжні банківські установи.

Як показує практика, більшість комерційних банків проводять оцінку кредитоспроможності за такими основними напрямками [1]:

1. Ліквідність та платоспроможність;
2. Фінансова стійкість;
3. Рентабельність;
4. Ділова активність;
5. Кредитна історія позичальника.

Всі вищеперелічені показники розраховуються на основі звітності поданої позичальником та на основі даних, що містяться в банку (в разі якщо позичальник раніше брав в ньому кредит).

Щодо показників ліквідності, то під час оцінювання кредитоспроможності використовуються такі основні з них: коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт загальної ліквідності.

Серед показників фінансової стійкості в основному розраховують коефіцієнти автономії, фінансової стійкості, фінансової залежності або левериджу, маневреності та забезпеченості власними оборотними коштами.

Серед показників ділової активності в більшості випадків визначають коефіцієнти оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості та коефіцієнт оборотності запасів.

Щодо кредитної історії, то банк в основному аналізує терміни погашення попередніх позик та проблеми, пов'язані з погашенням позик, які можливо виникали в позичальника. Також визначається період функціонування підприємством та чи є прибутковою діяльність підприємства за останні роки.

Згідно з рекомендаціями НБУ для оцінки кредитоспроможності банкам варто розраховувати і такі показники, як:

1. Коефіцієнт співвідношення залучених та власних коштів;
2. Коефіцієнт фінансової незалежності;
3. Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів.

Однак наведені показники не в змозі задовольнити банк, оскільки частина показників, що характеризують ту чи іншу сторону економічної чи фінансової діяльності клієнта, відповідають вживаним в системі кредитування нормативам, інша частина показників — не відповідає таким. Крім того, низка показників, в умовах їх зростання, характеризують негативні тенденції. Потрібна методика, яка забезпечила б комплексну узагальнювальну оцінку кредитоспроможності на основі, єдиного комплексного (інтегрального) показника. Визначити кредитоспроможність позичальника нерідко стає проблемою, що ставить у складне становище кредитного працівника і банк. В практиці кредитування досить часто виникають ситуації, коли кількість показників, що характеризують позитивну сторону діяльності позичальника і кількість показників, що не відповідають норма-

тивам, негативні показники чи тенденції, зрівнюються. Крім того, значення кожного із показників в загальній оцінці рівня кредитоспроможності не є однаковим і не може бути визначено кредитним працівником банку інтуїтивно.

Винайдення єдиного комплексного узагальнювального показника, що синтезує окремі сторони економічної і фінансової діяльності підприємства-позичальника, стає очевидним [3].

Особливої уваги, у вирішенні проблем, на наш погляд, заслуговує методика комплексного аналізу фінансового стану та ділової активності підприємств з визначення узагальнювальних рейтингових оцінок. Використовуючи напрацювання вітчизняних учених, наведемо власну методику визначення рейтингового показника.

Для оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальників використовуємо коефіцієнт ліквідності, фінансової незалежності, автономності, маневреності власних коштів, рентабельності та інші показники.

Визначивши розрахункові значення окремих показників, банк, для отримання рейтингової оцінки, визначає клас позичальника на основі визначення інтегрального показника за формулою 1:

$$x_{ij} = \frac{M_{ij}}{NormM_{ij}} KQ, \quad (1)$$

де x_{ij} — стандартизоване значення показника того чи іншого підприємства; M_{ij} — абсолютне значення порівняльних показників інших підприємств; KQ — вагові коефіцієнти по відношенню до різних показників, що порівнюються; $NormM_{ij}$ — нормативне (оптимальне) значення, того чи іншого показника.

Середній рейтинг того чи іншого підприємства, на нашу думку, краще визначати за відомою в економічній літературі формулою

$$R_{i,2...n} = \sqrt{(x_{j_1} \cdot J_1)^2 + (x_{j_2} \cdot J_1)^2 + (x_{j_3} \cdot J_1)^2}. \quad (2)$$

Для показників, зростання яких характеризує негативну тенденцію, розрахунок стандартизованого показника доцільно на нашу думку здійснювати за формулою

$$x_{ij} = \frac{1 - M_{ij}}{NormM_{ij}}. \quad (3)$$

Основною метою здійснення наших розрахунків — зведення різних показників, що характеризують ту чи іншу сторону діяльності позичальників до єдиного рейтингового показника і виявлення стійких та ефективних у фінансовому та діловому відношенні підприємств. Структура такої моделі включає розробку матриці узагальнювальної оцінки.

Побудова матриці узагальнювальної оцінки показників фінансового стану підприємства (M_{ij}) матиме таку послідовність дій (алгоритм).

Вихідні дані вводяться в матрицю, тобто таблицю, де по рядках записані номери показників ($i = 1, 2, 3 \dots n$) а по стовпцях (графах) назви або номери підприємств. Така матриця поділена на чотири квадранти.

Вхідні дані, що характеризують величину фінансових показників підприємства-позичальників розміщені в I квадранті (M_{ij}). Дані першого квадранта прирівнюються до нормативних показників $NormM_{ij}$, зважених на ваговий коефіцієнт KQ (квадрант II) — і заносяться в квадрант III, як стандартизовані показники.

Величина нормативів є загальноновизнаною величиною, що доводиться до комерційних банків з боку НБУ ($NormM_{ij}$), або ж самостійно визнаються банком. Ваговий коефіцієнт (KQ) відображає міру значимості чи питомої ваги окремих показників, що відносяться до певного еталону, наприклад дорівнює 1 і визначається банком. В квадранті IV наведені значення середніх показників

по кожному із підприємств-позичальників і місце кожного підприємства, виходячи із бальних оцінок. Напрацювання зведено в таблицю.

Таблиця 1

Матриця для оцінки

Показник M_i	Підприємства M_i				Еталон $M_{ij} \times KQ$	x_{i_1}	x_{i_2}	x_{i_3}	x_{i_4}
	$M_{i_1} J_1$	$M_{i_2} J_2$	$M_{i_3} J_3$	$M_{i_4} J_4$					
I_1	$M_{i_1} J_1$	$M_{i_2} J_2$	$M_{i_3} J_3$	$M_{i_4} J_4$	КВАДРАНТ II	X_{11}	X_{12}	X_{13}	X_{14}
I_2	$M_{i_2} J_1$	$M_{i_2} J_2$	$M_{i_2} J_3$	$M_{i_2} J_4$		X_{21}	X_{22}	X_{23}	X_{24}
КВАДРАНТ I						КВАДРАНТ III			
I_n	$M_{i_n} J_1$	$M_{i_n} J_2$	$M_{i_n} J_3$	$M_{i_n} J_4$		X_{n_1}	X_{n_2}	X_{n_3}	X_{n_4}
						R_j	R_1	R_2	R_3
					Рейтинг				
					Місце				
						КВАДРАНТ IV			

Середній рейтинг підприємства за показниками, абсолютне зростання яких характеризує позитивні тенденції (коефіцієнт), на нашу думку, можна визначити і за такою формулою:

$$R_{i_n} = \frac{KQ(1 \cdot x_{i_1} j_1) + KQ(1 \cdot x_{i_2} j_1) + \dots + KQ(1 \cdot x_{i_n} j_1)}{x_{i_n} j_n} \quad (4)$$

Середній рейтинг показників, що характеризують негативні тенденції, визначити таким чином:

$$R_{i_n} = \frac{KQ(1 - x_{i_1} j_1) + KQ(1 - x_{i_2} j_1) + \dots + KQ(1 - x_{i_n} j_1)}{x_{i_n} j_n} \quad (5)$$

Із застосуванням формули 5, загальний рейтинг негативних показників буде тим вищий, чим нижче абсолютне значення негативних показників.

Визначивши загальну бальну оцінку (рейтинг) кожного підприємства, банк визначає кращого позичальника. Причому кращим буде той позичальник, який набере найбільшу кількість балів.

Використавши дані бухгалтерської звітності підприємств-позичальників, визначимо загальний рейтинг кожного з них, на основі наведеної вище методики, занісши первісні показники в матрицю для оцінки (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця узагальненої оцінки

Підприємства Показники	ПП «Стандарт»	ТОВ «Фангум»	МП «Прилад»	ВАТ «Вінзбум»	Між «Норм»	K_v	$X_{i,1}$	$X_{i,2}$	$X_{i,3}$	$X_{i,4}$
							ПП «Стандарт»	ТОВ «Фангум»	МП «Прилад»	ВАТ «Вінзбум»
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,72	2,01	2,03	1,85	2	1,05	0,90	1,06	1,07	0,97
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,31	0,33	0,27	0,16	0,3	1,06	1,09	1,17	0,95	0,56
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,10	0,23	0,20	0,14	0,23	1,013	0,56	1,30	1,13	0,79
Коефіцієнт повної ліквідності	0,78	0,88	0,96	0,87	1,0	1,11	0,87	0,98	1,07	0,97
Коефіцієнт власних фінансових ресурсів	0,51	0,44	0,42	0,35	0,5	0,92	0,94	0,81	0,77	0,64

Продовження табл. 2

Підприємства Показники	ПП «Стандарт»	ТОВ «Фантум»	МП «Прилад»	ВАТ «Вінзбуум»	Між «Нотп»	K_v	X_{i1}	X_{i2}	X_{i3}	X_{i4}
	ПП «Стандарт»	ТОВ «Фантум»	МП «Прилад»	ВАТ «Вінзбуум»			ПП «Стандарт»	ТОВ «Фантум»	МП «Прилад»	ВАТ «Вінзбуум»
Коефіцієнт обіговості	2,90	2,78	3,0	0,22	3,0	0,94	0,91	0,87	0,94	0,70
Рентабельність підприємства	0,05	0,17	0,13	0,12	0,15	1,06	0,35	1,20	0,92	0,85
Рентабельність реалізованої продукції	0,27	0,21	0,17	0,13	0,3	1,11	1,0	0,78	0,63	0,48
Рентабельність власного капіталу	0,33	0,38	0,41	0,52	0,6	0,83	0,46	0,53	0,57	0,72
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,65	0,81	0,93	0,65	1,0	0,86	0,57	0,71	0,82	0,57
Коефіцієнт маневреності капіталу	0,45	0,58	0,63	0,67	0,7	0,81	0,52	0,33	0,73	0,77
Коефіцієнт автономності	0,40	0,93	0,78	0,97	1,0	0,90	0,54	0,06	0,20	0,03
Коефіцієнт кредиторської заборгованості	0,26	0,25	0,31	0,36	0,5	1,20	1,8	1,8	1,68	1,54

Як показує порівняльний аналіз динаміки окремих показників із динамікою зростання (падіння) величини загального рейтингу, величина останнього зростає разом із позитивним зростанням окремих коефіцієнтів. Визначений таким чином рейтинг має по відношенню до окремих показників однакову спрямованість.

В залежності від кількості набраних балів банк відносить позичальників до того чи іншого класу з урахуванням абсолютної величини набраних балів (рейтингу) та інших показників, що характерні для діяльності того чи іншого позичальника. Диференціацією бальних оцінок здійснює кожен банк, виходячи із власного досвіду.

Висновки

1. Алгоритм комплексної оцінки підприємства-позичальників може бути поданий у вигляді такої послідовності дій:

— відбір і попередній аналіз показників фінансового стану підприємства-позичальника (форми № 1, № 2, № 3 та інша бухгалтерська звітність);

— визначення вихідних показників (M_{ij}) окремих підприємств;

— стандартизація показників;

— визначення комплексного показника на основі рейтингу позичальника;

— визначення місця позичальника за величиною рейтингу;

— оцінка кредитоспроможності позичальників в цілому, з урахуванням комплексних показників і додаткових критеріїв, що не мають кількісного вираження, але враховуються банком.

2. Оцінка кредитоспроможності позичальників комплексним (рейтинговим) показником має певні переваги:

— порівняння величини рейтингів дозволяє визначити фінансовим установам позичальників через абсолютні та узагальнювальні економічні показники і знизити, таким чином, кредитний ризик банківської установи;

— в основу розрахунків загального рейтингу можуть бути взяті дані бухгалтерської та статистичної звітності підприємств, що забезпечують вищу точність розрахунку;

— узагальнювальний рейтинговий показник може бути доповнений системою інших показників, що не піддаються чисельним вимірюванням, характеризують кредитоспроможність позичальників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Положення НБУ «Про кредитування» ; Затв. постановою Правління НБУ № 246 від 28.09.95 // Дод. до Вісн. НБУ. — 1995. — № 10. — 23 с.
2. Фурик В. Г. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Вільям Григорович Фурик. — Вінниця : ВНТУ, 2006. — 137 с.
3. Шеремет А. Д. Финансы предприятий : учеб. пос. для студ. и препод. вузов / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. — М. : ИНФРА, 1997. — 343 с.
4. Руденко Л. В. Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції : підруч. / Лариса Володимирівна Руденко. — ЦУЛ, 2003. — 616 с.

5. Вовчак О. Д. Банківська справа : навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. — Львів : Новийсвіт-2000, 2008. — 560 с.

Рекомендована кафедрою фінансів ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 16.05.2014

Фурик Василь Григорович — канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів;
Калугаряну Тетяна Костянтинівна — студентка Інституту менеджменту, e-mail: kalyharyny@mail.ru.
Вінницький національний технічний університет, Вінниця

V. G. Furyk¹
T. K. Kalugarianu¹

Complex estimation of bank solvency of companies of borrowers by the commercial bank

¹Vinnytsia National Technical University

The methodology of determination of bank solvency of enterprise of the borrower on the basis of complex (rating) indexes is suggested in the paper. The drawbacks of the operating system of bank solvency estimation and the advantages of application of complex (rating) indexes are analyzed.

Keywords: solvency, paying capacity, complex (ranking) measure.

Furyk Vasyi G. — Cand. Sc. (Eng.), Assistant Professor, Assistant Professor of the Chair of Finance;
Kalugarianu Tetiana K. — Student of Management Institute, e-mail: kalyharyny@mail.ru

В. Г. Фурик¹
Т. К. Калугаряну¹

Комплексная оценка кредитоспособности компаний-заемщиков коммерческим банком

¹Винницкий национальный технический университет

Предложена методика определения кредитоспособности предприятия-заемщика на основе комплексных (рейтинговых) показателей. Проанализированы недостатки действующей системы оценки кредитоспособности и преимущества применения комплексных (рейтинговых) показателей.

Ключевые слова: кредитоспособность, платежеспособность, комплексный (рейтинговый) показатель.

Фурик Василий Григорович — канд. екон. наук, доцент, доцент кафедры финансов;
Калугаряну Татьяна Константиновна — студентка Института менеджмента, e-mail: kalyharyny@mail.ru